

UTKAST nr. 1

Komplettering och uppdatering

Skötselplan

avseende det odlade kulturlandskapet och det rörliga friluftslivet

Högsåsen naturreservat, Gullspångs kommun

Fastighetsbeteckning Högsåsen 1:8

Upprättad 2019-03-15

INNEHÅLL

Dokumentets status och användning

Allmänna och övergripande målsättningar och riktlinjer såsom de uttalas i Skötselplanen år 1975

Genomgång reservatets Skötselområden

Lite om de geologiska förutsättningarna

År 1781 äldsta kartmaterialet på Högsåsen

Högsåsen by på 1850-talet - ett 30-tal byggnader och 40-taler bybor

Det rörliga friluftslivet på och runt reservatet

Naturen på reservatet

Kulturhistoria och odlingslandskapet

Komplettering och uppdatering

Skötselplan

avseende det odlade kulturlandskapet och det rörliga friluftslivet

Följande dokument är avsett som en komplettering och uppdatering av skötseln av Högsåsen naturreservat.

Reservatet skapades utifrån två grundorsaker bevarande av det månghundraåriga odlade skogskulturlandskapet samt det rörliga friluftslivet, där det senare enligt Skötselplanen år 1975 har högsta prioritet.

Reservatet står under Länsstyrelsens tillsyn, det ägs av Gullspångs kommun, medan Högsåsen-Narven i Tiveden ekon.förening ansvarar för skötsel, löpande drift och underhåll genom skötselavtal med Gullspångs kommun sedan år 1993.

Naturreservatet har utvecklats mycket under åren. Och särskilt de senaste femton åren. Reservatet är idag ett levande och inkluderande reservat. Det lilla reservatet med de anspråkslösa, men minnesvärda upplevelserna - brukar vi säga.

Den lokal och kulturhistoriska forskning föreningen gjort under åren har givit mycket ny kunskap om Högsåsen by och det kulturlandskap som började skapas på 1600-talet. Eller ännu tidigare ?

Detta dokument är avsett att följa med som bilaga till det Skötselavtal som finns mellan Högsåsen Narven i Tiveden ekon. förening och markägare Gullspångs kommun.

Hova 2019-03-15

Högsåsen-Narven i Tiveden ekon. förening

genom

Ulf Sandberg, styrelseordförande

Not - föreningen ansvarar även för skötsel och underhåll av den kommunägda badplatsen vid sjön Narven sedan år 1993, med ett upphåll år 2014-2017.

Vy från Högsåseberg, kommunens högsta punkt 216 m.ö.h. - en strålande vinterdag.

Allmänna och övergripande målsättningar och riktlinjer såsom de uttalas i Skötselplanen år 1975

Texten är tagen rakt av från skötselplanen 1975.

II.A. ALLMÄN MÅLSÄTTNING FÖR MARK- OCH VEGETATIONSVÅRD

Den allmänna målsättningen för reservatets skötsel skall vara att i största möjliga utsträckning bevara den nuvarande karaktären av kulturlandskap med omväxlande öppna och lövskogsbevuxna partier.

III. ALLMÄN MÅLSÄTTNING FRILUFTSANORDNINGAR

I enlighet med naturreservatets syfte skall området bevaras som utflyktsområde.

Vid lokalisering och anläggande av friluftsanordningar är det väsentligt att hänsyn tas till rådande naturförhållanden, så att attraktiva partier blir tillgängliga samtidigt som andra mer känsliga partier undviks.

Reservatet har i och för sig ett betydande egenvärde, man skall med hänsyn till sin ringa omfattning (5,5 ha) i första hand ses som en utgångspunkt för det rörliga friluftslivet i omgivningarna.

Friluftsanläggningarna bör ges högsta prioritet.

KOMMENTAR OVAN ALLMÄNNA MÅLSÄTTNINGAR

Det har över tid tillkommit mycket historisk fakta om området och Högsåsen by. Fakta som visat att vissa uppgifter gällande vissa Skötselområden inte riktigt stämmer.

Föreningen har alltid varit mån om att arbeta med allmän folkbildning med särskilt intresse att sprida kunskap om bygden, dess historia och forna generationens levnadsvillkor.

Det är dessa människor som genom sitt dagliga arbete skapat odlings- och kulturlandskapet.

De flesta vandringsleder och kulturslingor har också en kulturhistorisk anstrykning.

Avseende det rörliga friluftslivet har mycket arbete gjorts för att reservatet skall kännas ljust och öppet och inbjudande. Ljuset är fantastiskt uppe på reservatet eftersom det är det högst belägna området.

Huldas källare och en stenmur som går till reservatets västra gräns ut mot vägen till Gårdsjö. Den forna Högsåsenfastigheten fortsatte sedan på andra sidan vägen och ner över den brukade jorden där.

Genomgång reservatets Skötselområden

Texten vid varje nedan rubricerat Skötselområde tagen från 1975 års skötselplan.

INLEDANDE KOMMENTAR

Vid tidpunkten för inrättandet av reservatet hade fastigheten stått öde i ca. tio år. Området var avsevärt mycket mer igenväxt, med sly och omfattande hög undervegetation, än vad fallet blev i och med löpande skötsel från år 1993. Skötselområdena kom att beskrivas utifrån de dåvarande förutsättningarna och kunskapen.

UPPLÄGG

Genomgången av skötselområdena har de ursprungliga rubrikerna och texten - Beskrivning och Mål såsom de skrevs år 1975. Vid vissa Skötselområden finns notering om områdets förändring av själva ytan det täcker. Det finns också en rubrik: Kommentarer - uppdatering.

SKÖTSELOMRÅDE 1

Beskrivning

Tidigare brukad mark på flack kulle. De öppna gräsmarkerna omges delvis av stengärdesgårdar med buskridåer.

Mål

Öppen gräsmark med enstaka buskage på eller i anslutning till stengärdesgårdarna

KOMMENTAR - UPPDATERING

Det ytmässigt största skötselområdet med en lång gräns österut mot såväl Svea skog som till Högsåsenföreningens egen fastighet Högsås 1:7.

Fotot nedan taget från stora parkeringsplatsen med delar av Skötselområde 8..

SKÖTSELOMRÅDE 2

NOTERING - är ytmässigt större än på karta skötselplan.

Beskrivning

Svag sluttning mot sluten skog som domineras av björk. I trädsiktet ingår även bl.a. oxel och rönn, och i det glesa busksiktet ingår bl.a. hassel.

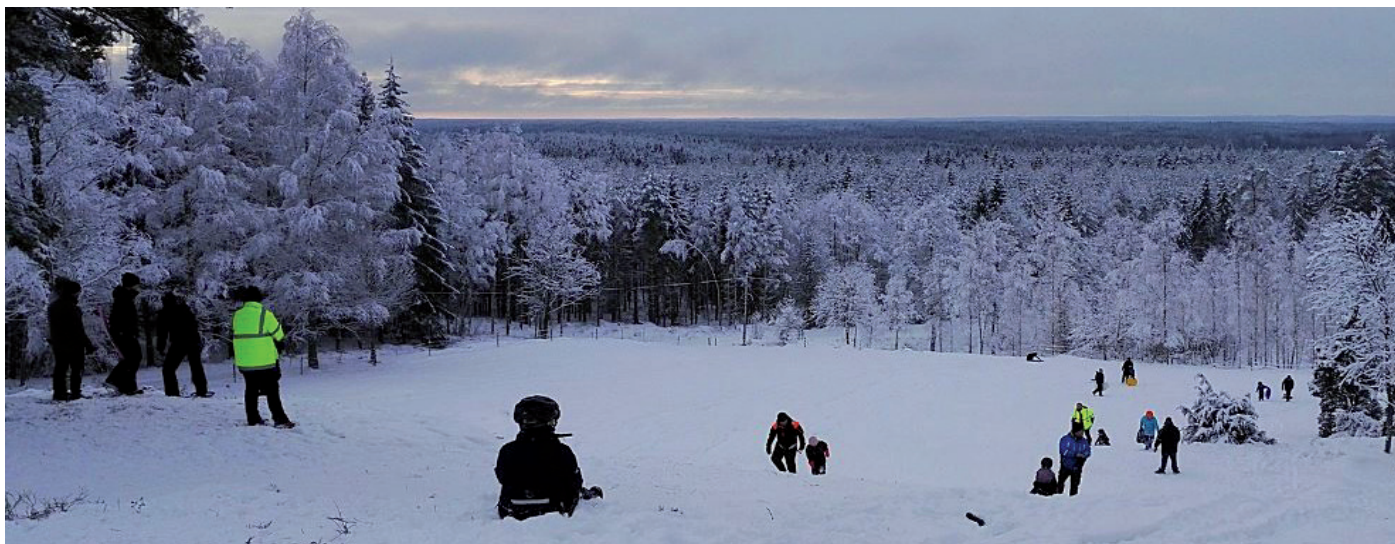
Mål

Sluten lövskog med främst björk samt ett glest busksikt av hassel m.m.

KOMMENTAR - UPPDATERING

Någon särskild förekomst av hassel har inte förekommit i området sedan föreningen övertog ansvaret 1993.

Övre bilden - pulkabacken bergsslutningen på Högsåseberg. skötselområde 4. Där backen tar slut börjar skötselområde 9. Nedre bilden - del av Högsåseberg från reservatsidans östra sida.

SKÖTSELOMRÅDE 3

Beskrivning

Höjdparti med delvis kalt berg, på vilket kartverket uppfört ett utsiktstorn.

De högre delarna är bevuxna med mycket gles tallskog, medan övriga delar domineras av en ganska sluten skog med huvudsakligen asp och björk med inslag av bl.a. oxel och rönn i trädsiktet.

I det glesa busksiktet ingår bl.a. hassel och en. I området finns fläckvis rikligt med liljekonvalj.

Mål

Mycket gles tallskog i de högre delarna, för övrigt ganska sluten lövskog med björk och ädla lövträd och ett glest buskskikt av hassel och en. Sektorn mot väster hålls öppen, dels som skidbacke, dels för utsikten.

KOMMENTAR - UPPDATERING

Kartverkets utsiktstorn finns inte kvar. En del av skogen öppnats upp för större upplevelse av berget och utsikten.

SKÖTSELOMRÅDE 4

NOTERING - området är ytmässigt mindre än på karta skötselplan.

Beskrivning

Svagt sluttande, öppen gräsmark under igenväxning. Västra delen är en starkare sluttning och längst i väster finns ett mossparti.

Mål

Öppen gräsmark, användbar för skidåkning.

KOMMENTAR - UPPDATERING

Området är tidigare brukad åkermark. Någon mossmark finns inte längre.

Fotot på del av nya skötselområde 5 - taget från reservatets norra gräns mot föreningens fastighet upp mot Högsåsenstugan.

SKÖTSELOMRÅDE 5

NOTERING - skötselområdet delas in i två områden, nr 5 o nr 10 samt att nr 6 ingår i nya nr 5.

SKÖTSELOMRÅDE 6

NOTERING - ingår med viss justering av områdesgränsen i nr 5.

NYA - SKÖTSELOMRÅDE 5

Beskrivning

Flack tidigare nästan öppen mark under igenväxning. I området finns enstaka solitära större träd av bl.a. ek och lind.

Flack tidigare brukad mark med odlingsrösen. Området är nu bevuxet med en relativ sluten ungskog med bl.a. oxel, lind, lönn, ask, asp och gran. I buskskiktet ingår bl.a. en.

Mål

I huvudsak öppen gräsmark med enstaka solitära lövträd samt allé utmed körvägen.

Öppen gräsmark med grupper av huvudsakligen lind, rönn och en på odlingsrösen.

KOMMENTAR - UPPDATERING

Det norra området, från Högsåsenstugan ner till reservatgränsen, är mycket rikligt på sten och har tidigare legat inom och intill Högsåsen by.

Här finns ett stort antal äldre husgrunder - som tidigare varit helt okända och dolda.

Husgrunder finns också på andra sidan av den körväg som går genom området.

Högsåsen by löpte från föreningens fastighet med en bygata på ett par hundra meter och berör såldes reservatet och föreningens fastighet.

I skötselområdet går också den gamla fägatan till Allmänningarud samt till Högsåsen bys utmarker vid Myra, Finnerödja.

SKÖTSELOMRÅDE 6 - NYTT

Beskrivning

Slåtteräng om ca. 0,5 ha som när den inventerades på mitten av 1990-talet innehöll ca 130 växtarter.

Mål

Slåtterängen sköts traditionellt med fagning och slåtter.

SKÖTSELOMRÅDE 7

Beskrivning

Flackt område med spridda odlingsrösen. Området är igenvuxet med främst asp, björk, sälg, gran, rönn och lind.

I buskskiktet ingår bl.a. en och hassel.

Mål

Mosaik av ganska slutna lövskogspartier och nästan öppna gräsmarktytor med enstaka lövgrupper. Huvudsakligen koncentrerade till odlingsrösen.

KOMMENTAR - UPPDATERING

Området har öppnats upp för insyn från vägen. Här återfinns fin stenad jordkällare samt en stengärdesgård som har sin fortsättning utanför reservatgränsen och som härrör från tiden före vägens tillkomst.

SKÖTSELOMRÅDE 8

NOTERING - området är ytmässigt mindre än på karta skötselplan.

Beskrivning

Flackt område med tidigare brukad mark som kantas av en stengärdesgård med buskvegetation i öster.

Mål

Öppen gräsmark med enstaka buskage på eller i anslutning till stengärdesgården.

KOMMENTAR - UPPDATERING

Det syns numera - genom den mångåriga regelbundna röjningen - en tydlig gräns mellan tidigare uppodlad mark och mark för byggnader m.m. som tillhört Högsåsen by.

SKÖTSELOMRÅDE 9

NOTERING - området är ytmässigt mindre än

på karta skötselplan.

Beskrivning

Sluttning med barrskog vid vägen.

Mål

Träddridå mellan vägen och skidbacken.

SKÖTSELOMRÅDE 10 - NYTT

Beskrivning

Utmed en körväg genom området finns en allé med huvudsakligen lönn.

I området finns ett antal byggnader.

Mål

I huvudsak öppen gräsmark med enstaka solitära lövträd samt allé utmed körvägen.

KOMMENTAR - UPPDATERING

Stora klippta gräsytor runt Högsåsenstugan för aktiviteter.

Grillplats finns liksom bord med bänkar.

En ek och lindallé finns.

PARKERINGSPLATSEN

Beskrivning

Stor parkering med vindsydd och grillplats.

Byggnad där ett sk. barndragarträd finns och en tall med utväxta knotor. Även informationstavla finns.

En mindre P-plats finns i område 10.

Mål

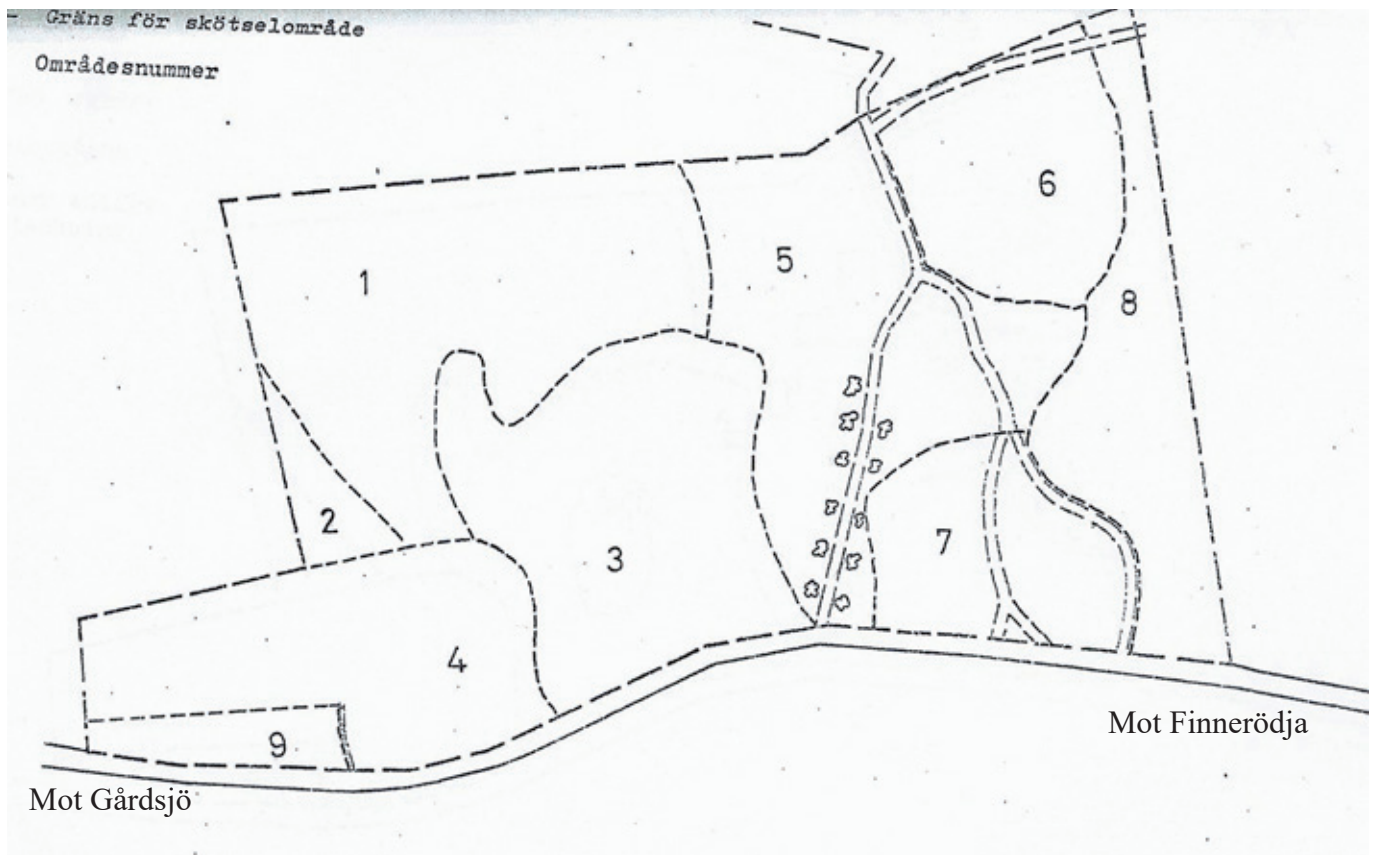
En inbjudande och välkomnande plats med information till besökarna.

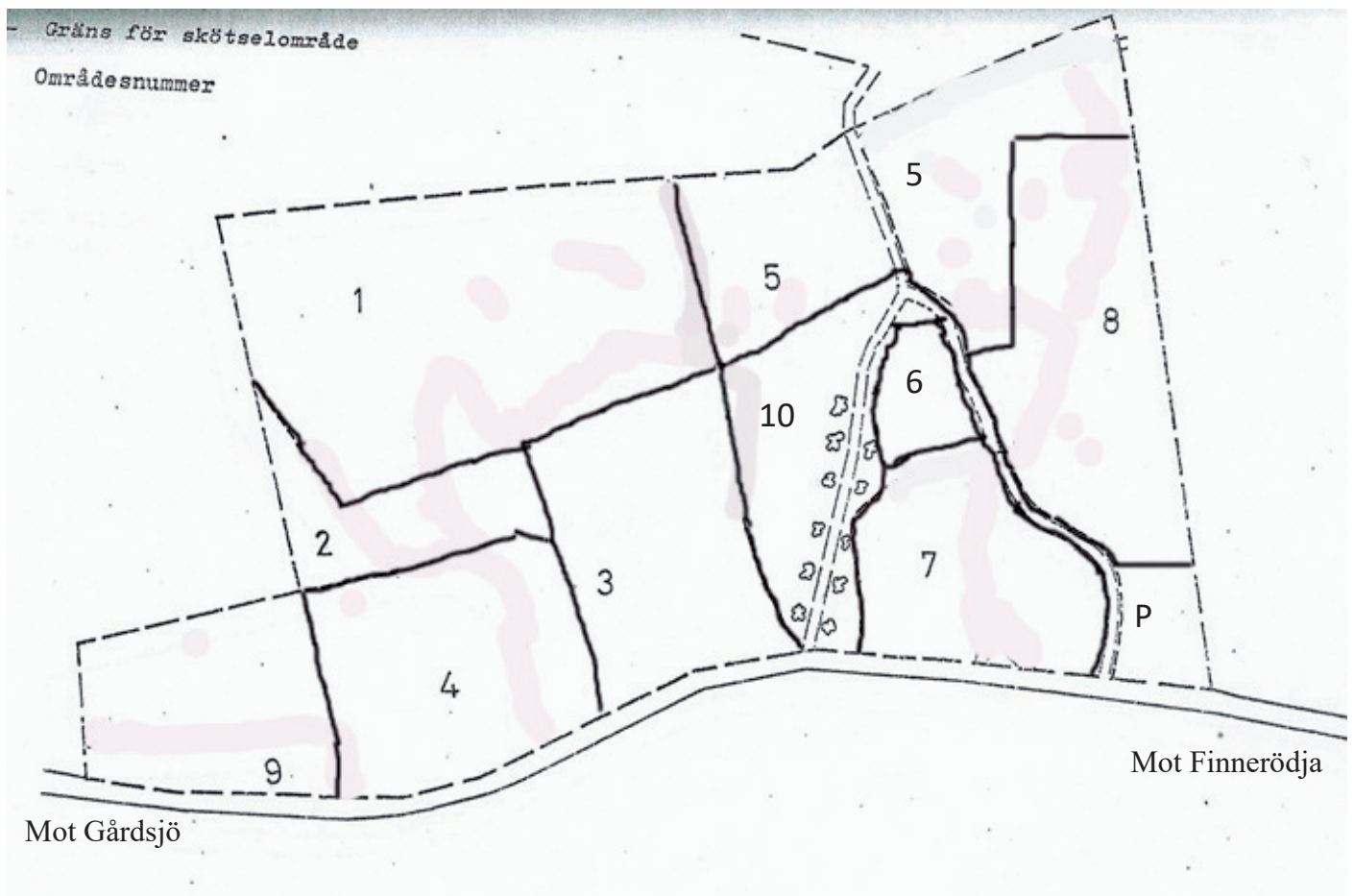
Det växer i slätterängen - juni 2018.

Ursprunglig karta i Skötselplanen år 1975 med numrering av Skötselområden

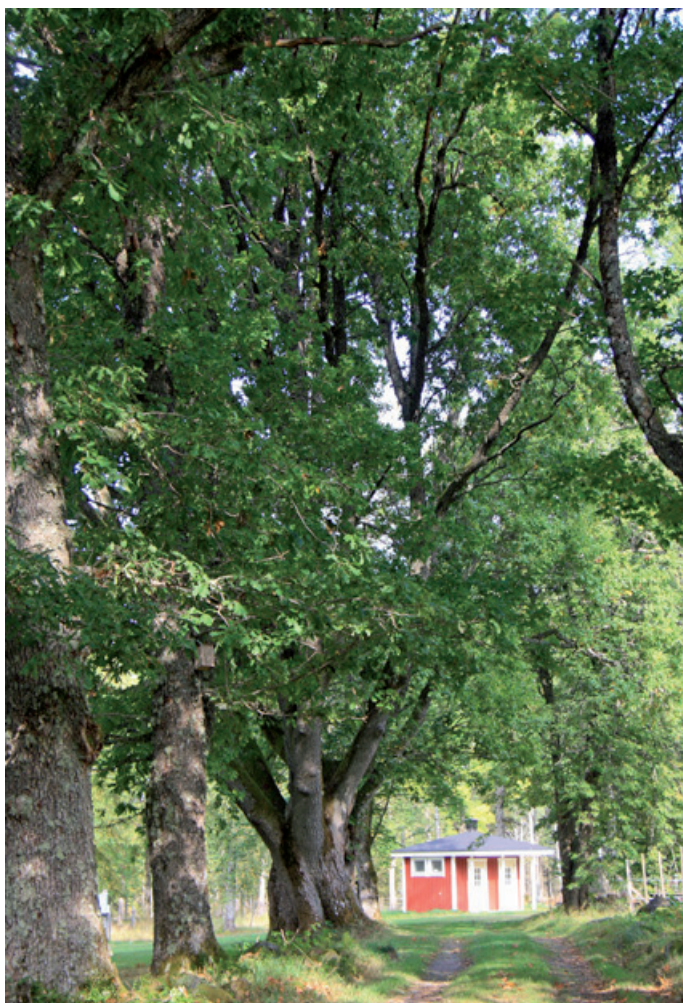
Kommentar - körvägen på kartan med två utfarter finns inte längre.

Justerad och uppdaterad karta Skötselområden

Karta med ny numrering för de olika Skötselområdena

Delar av ek och lindallén. Tv. från Gårdsjövägen sommartid. Th. från Högsåsenstugan vintertid.

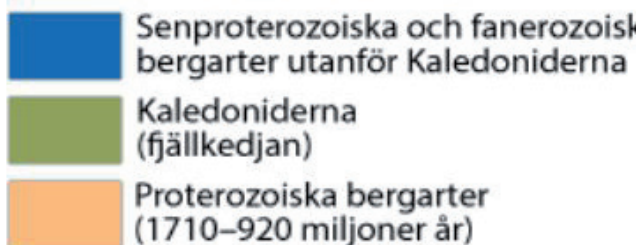
Lite om de geologiska förutsättningarna

Högsåsen naturreservat ligger i den nordvästra delen av Tiveden.

Tiveden definieras först och främst av den bergsplatå som skiljer slättlandet i såväl söder som norr.

Den mycket speciella naturen i Tiveden kommer av att bygden ligger i ett område där berggrundens olika förkastningslinjer möts. Här korsar förkastningarna norr-söder och öst-väst varandra.

Vidare har inlandsisen satt mycket tydliga spår vilket ger naturen extra dimensioner.

De geologiska förutsättningarna är själva grunden för livsvillkoren för de människor som en gång brukade landskapet i och runt Högsåsen.

Som synes ligger Högsåsen i skärningspunkten mellan två olika tidsepoker.

I stort kan sägas att geologin ännu är ett helt outforskat område vad gäller Högsåsen.

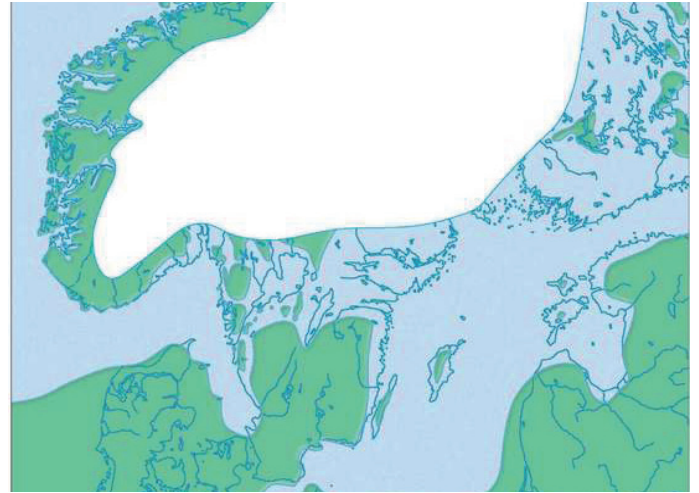
Kartan till höger

En klassisk karta som visar förhållandena för ca 10.000 år sedan.

Det blå är vatten och det ljusbruna ovan havsytan.

Det är den bergsplatå som förenar Tiveden och gav förutsättningarna för de människor som kom att bosätta sig här.

Högsåsen är den röda fyrkanten.

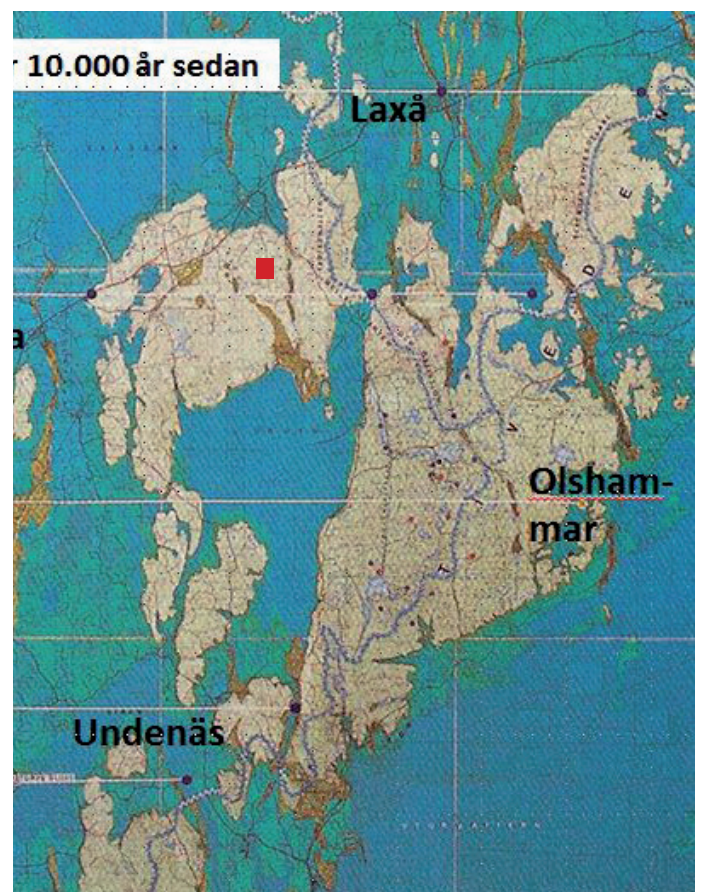

Yoldiahavet för ca. 17.000 år sedan.

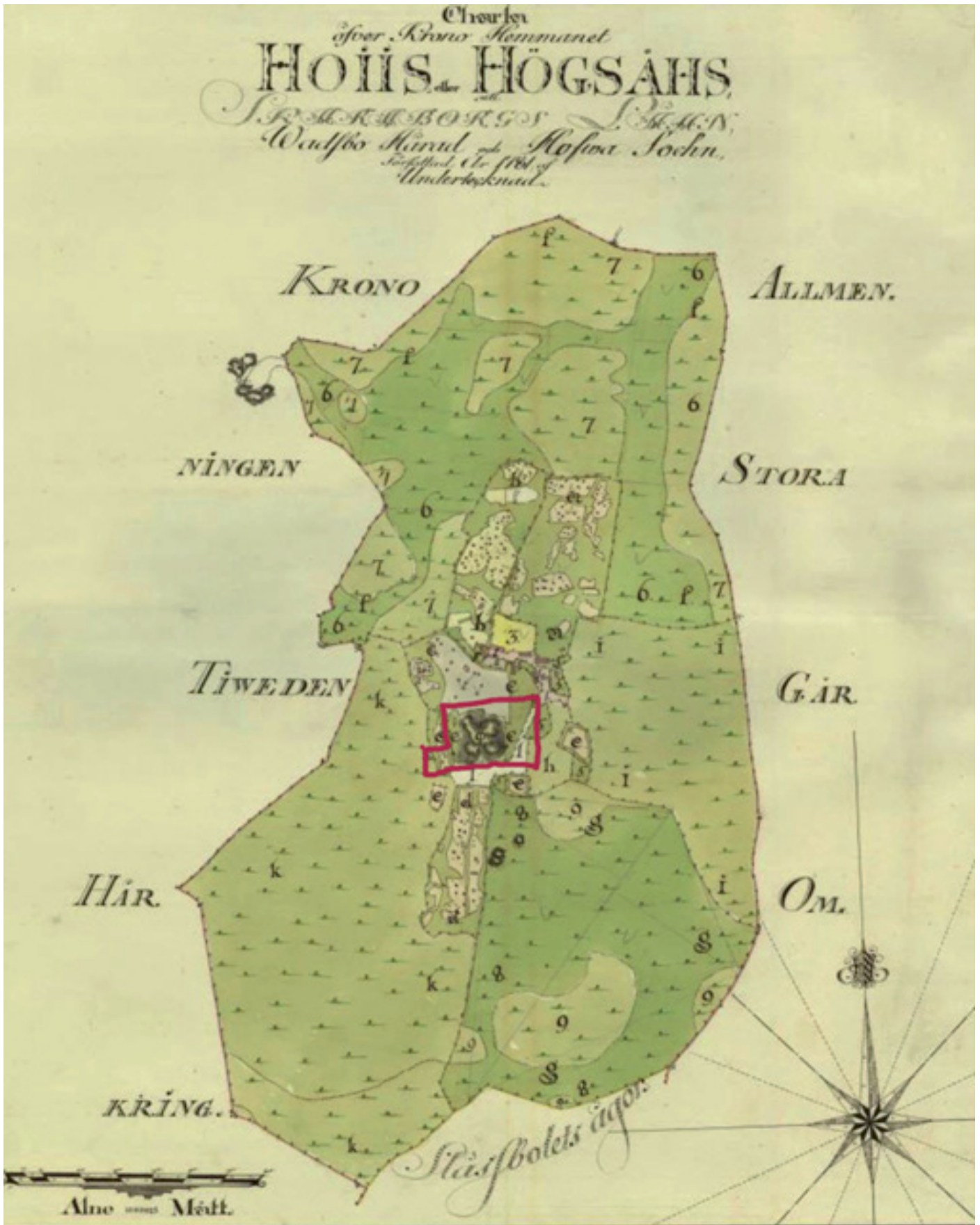
Inlandsisen drar sig tillbaka. Sverige och Danmark är fortfarande sammanbundna.

Östersjön och Västerhavet likaså.

Över tid och med landhöjningarna trycks vatten undan - samtidigt som havsytan också fortsätter att stiga.

År 1781 äldsta kartmaterialet på Högsåsen
- röda området är naturreservatet

Reservatet är som synes en liten del av det som från början var Högsåsen fastighet.

Högsåsen by på 1850-talet

ett 30-tal byggnader och 40-taler bybor

Karta på Högsåsen by vid 1800-talets mitt. Drygt 30 byggnader, de flesta mindre samt ca. 40-talet boende.

Berättelsen om Högsåsen by är långt ifrån färdigskriven.

Vi i föreningen har hela tiden haft och har fortfarande ett brinnande intresse att ta fram historiska fakta om Högsåsen by genom århundradena.

Stenåldern

Vi kan utgå ifrån att bygdens läge - högbeläget med goda vattenförbindelser - borde vara attraktivt för människor på stenåldern. På Högsåsen och runt om finns också skålgrovar.

Medeltida järnrike

Vi vet att bygden ingick i det medeltida rike med säte i Älgårskungsgård - som fanns fram på 1200-talet.

Riket byggde på en omfattande

järnproduktion.

Ett tidsglapp

Men sedan är det ett stort tidsglapp för hela bygdens historia.

Vi vet att pest och missväxt och krigen härjade.

Så under ungefär 300 år, fram till slutet av 1500-talet, är det mesta okänt och dolt.

Svedjefinnar

Vi vet att runt 1570 kom de första invandrande svedjefinnarna.

Vi vet att det var Lars och Ingegärd Michelsson som var de första som bosatte sig på Högsåsen.

Så det odlingslandskap vi ser på Högsåsen formades av svedjefinnarna. Men det är mycket möjligt - troligt - att de såg ut mark som tidigare varit brukad.

Alla som bott i byn

Vi har också forskat fram vilka personer som bodde i byn och under vilka år. Vi har letat fram en lång rad fakta kring olika personer som bott i byn.

Första kartan

Vi har den första kartan över Högsåsen. Den ritades år 1781. Med den kartan finns en noggrann beskrivning över byn.

Vi har uppgifterna om den omvälvning Laga skifte år 1845 innebar - även för odlingslandskapet. Massor av uppgifter kring det händelserika 1800-talet.

Drygt hundra år senare, 1950-tal, så flyttar den siste fastboende och det blir tyst och stilla uppe i Högsåsen.

Det rörliga friluftslivet på och runt reservatet

Det var år 2006-2007 som vandringsledssystemet - "Vandra i Trollungens fotspår" - började anläggas.

Ett ledssystem där alla leder börjar och slutar uppe på reservatet. Det erbjuds såväl korta som långa leder. Från 1 km till 2 mil. Lederna går också att kombinera.

Kulturhistoria

Oftast anslås lederna utifrån intressanta kulturhistoriska objekt, platser eller personer.

Under årens lopp har ledsträckningar ändrats, en del tagits bort och andra kommit till.

Information

Information finns i den Led- och informationscentral som finns i den byggnad som tidigare var byns handelsbod.

Lederna går i tre kommuner och två län.

Jättekleven vid Barrud är utmed en populär led.

På Kvarnstensbergen bröts på 1700-talet kvarnstensämnen. Det ligger kvar huggna kvarnstenar i området.

En ledstolpe med signumet - en fot symboliserande Trollungens fotspår. Skålgropen på berget.

Backen upp till reservatet vars namn minner om tjärbränningen.

Det lagda stenkorsen i djupa skogen vid Slottsbol minner om "Roparörelsen" på 1840-talet. En majestätisk och rofylld plats.

Blandat fotokollage med olika ledskyltar, läns-
skyltar. Grillplatsen vid
stugan. Ridledsskyltar
som markerar ridleden
genom reservatet som
går på körvägen. Bild
på vindskyddet vid stora
P-platsen.
Och bilar på lilla P-plat-
sen en vinterdag.

Naturen på reservatet

Den ståtliga Evaeken vid Högsåsenstugan är själva sinnebilden för de stora ädellövträd som finns på reservatet. Enligt traditionen planterades eken av Eva Matsdotter. Fem år gammal, år 1829, skall hon ha satt en liten ekplanta. Eken gavs namnet Eva-eken lördag 7 augusti år 2004 i samband med "Gränsbyggsdagarna".

Blandat natur reservatet. Foton som visar nya område 5 och område 8 från olika håll och årstider. Sista bilden gamla fågatan.

Överst två bilder med Högsåsenstugan i centrum. T.v. från Gårdsjövägen och klippta grönytor. Mellanraden odlingsröse modell större och berg i dagen i det som allmänt kallas Huldaskage, område nr 7. Sist en vybild över stengårdsgården som löper utmed hela reservatgränsen i öster, i område 8.

Utsikten från Högsåseberg. Kommunens högsta punkt 216 m.ö.h.
Föreningen fann namnet i en korrespondens från 1920-talet.
Bilderna med den milsvida utsikten är kända och på någotsätt en del av reservatets varumärke. Det plus Evaeken, Trollungens fotspår och vandringsledssystemet.

Det är många besökare som tar en tur upp på berget och flera tar gärna en fikakorg med sig.

Uppe på Högsåseberg finns också "Trollungens fotspår".
Sången säger att det är foten av en trollunge som var ute och lekte. Mer troligt en forntida skålgrop, alltså liten offergrop.

Isräfflor

Här finns också tydliga isräfflor i berget som härstammar från inlandsisen.

Kartverkets trianglar

Inhuggna i berget ett par trianglar som minner att detta förr var en Kartverkets mätpunkter. Här stod förr också ett enkelt utsiktstorn.

Trollungens fotspår.

Från utsikten på Högsåseberg ser man Kinnekulle till höger och Billingen till vänster, ca. 6 mil.

Naturen spelar "spratt"

Den stod där så majestätiskt inne i skogen.

Men enda möjligheten att bevara den så länge som möjligt var att såga ned det och forsla upp trädet till reservatet och skydda det mot väder och vind..

Riskerade

Trädet var dött sedan länge och riskerade att ruttna bort.

Eller att skadas vid stormar eller av andra fallande träd.

Många namn

Kärt barn har många namn och vår tall kallas omväntannat Medicintallen eller Högsåstallen eller Barndragartallen.

Magiska krafter

En gång i tiden när trädet var ungt har stammen delat på sig för att sedan växa samman igen.

Ett sådant träd har enligt gammal folktradition magiska övernaturliga krafter.

Skydda barnen

Så förr i tiden när folk ville skydda sina barn mot allt ont, så gick man in i skogen till tallen och drog barnet genom hålet i tallen.

Få vara friska

Allt för att barnet skulle växa upp utan att få dödliga sjukdomar - som exempelvis den förr vanliga engelska sjukan.

Tall med många namn och magiska krafter.

Hästen och Kampetallen

Den döda Kampetallen stod på en mosse och höll på att förstöras, men togs upp till reservatet. Namnet kommer från kamp som förr var benämning på häst.

På stammen och grenar finns hundratals och åter hundratals knotor utväxta.

Folktron berättar att en skogskörare körde ner i mossen en vinter. Hästen blev liggande i det kalla vattnet. Hjälp kom efter många timmar. Hästen drogs ur vattnet, men var sönderskradad på buken och vägrade resa på sig.

Skogsköraren tog en pinne, doppade lite av hästens blod och satte pinnen i tallen.

Hästen reste sig efter ett tag. Och som ett bevis att tallen tagit hästens krämpor växte knotorna ut.

Och en nyckelbiotop

Nyckelbiotopen på Högsåsen står egentligen på fastigheten Högsåsen 1:7, men den har alltid ingått i informationen om reservatet.

Nyckelbiotopen är fyra askar med riklig förekomst av bårdlav.

Klassningen gjordes av ansvarig på Skogsstyrelsen våren år 2005.

Kulturhistoria och odlingslandskapet

Den genomgripande röjning som gjordes år 2017-2018 av reservatet visade att bosättningarna och lämningarna efter det som antas vara Högsåsen by var betydligt mycket större än vad som tidigare var känt.

Skötselområdena 1, 5, 6, 7 och 8 - i ursprunglig områdesnumrering - berörs.

Den årliga hässjan, bra växtår två stycken. Sedan år 1993 har slåtterängen fagats och slagits. Brukligt också traditionell mat - motti (nävergröt) och fläsk och hårt bröd.

Västergötlands största stockbåt, 5 m, finns sedan år 2017 i föreningens fastighet. Båten funnen år 1917 i sjön Narven. Var i 100 år på Vadsbo museum i Mariestad.